

4-1-2018

THE ANALYSIS OF PRACTICE OF THE PROTECTION OF THE RIGHTS AND LEGITIMATE INTERESTS OF VICTIMS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

D Turaeva
Academy Ministry of the Interior

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/proacademy>

Part of the [Criminal Law Commons](#)

Recommended Citation

Turaeva, D (2018) "THE ANALYSIS OF PRACTICE OF THE PROTECTION OF THE RIGHTS AND LEGITIMATE INTERESTS OF VICTIMS IN CRIMINAL PROCEEDINGS," *ProAcademy*. Vol. 1 : Iss. 1 , Article 33.
Available at: <https://uzjournals.edu.uz/proacademy/vol1/iss1/33>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in ProAcademy by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

ЖИНОЯТ ИШЛАРИНИ ЮРИТИШДА ЖАБРАНУВЧИНИНГ ҲУҚУҚЛАРИ ВА ҚОНУНИЙ МАНФААТЛАРИНИ МУҲОҒАЗА ҚИЛИШ АМАЛИЁТИ ТАҲЛИЛИ

THE ANALYSIS OF PRACTICE OF THE PROTECTION OF THE RIGHTS AND LEGITIMATE INTERESTS OF VICTIMS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Abstract. Мақолада жиноят ишлари юритувида жабранувчининг ҳуқуқ ва манфаатларини муҳофаза қилиш амалиёти таҳлил қилинган. жиноят процессида жабранувчининг ҳуқуқий мақоми, жиноят процессида жабранувчининг ҳуқуқ ва манфаатларини муҳофаза қилиш механизмини такомиллаштиришга оид таклифлар илгари сурилган.

Abstract. В статье проведен анализ практики защиты прав и законных интересов потерпевшего в уголовном судопроизводстве, а также правового статуса потерпевшего в уголовном процессе, выдвинуты предложения касательно проблем по эффективной защите прав потерпевших и совершенствованию механизма охраны прав и интересов потерпевшего в уголовном процессе.

Abstract. In article the legal status of the victim in criminal trial, the analysis of practice of protection of the rights and legitimate interests of the victim in manufacture is analyzed. On criminal cases, pre-judicial manufacture, opinions concerning resolution of problems on effective protection of the rights of victims and perfection of the mechanism of protection of the rights and interests of the victim in criminal trial are offered.

Таянч сўзлар: жиноят процесси, жиноят, жабранувчи, муҳофаза қилиш механизми, дастлабки тергов, ишни судга қадар юритиш, жабранувчи, ҳуқуқ ва ҳимоя, жиноят натижасида етказилган зарар.

Ключевые слова: уголовный процесс, потерпевший, предварительное следствие, досудебное производство, обеспечение безопасности потерпевшего в уголовном процессе, право на защиту, вред, нанесенный преступлением.

Keywords: the criminal trial which has suffered, preliminary investigation, pre-judicial manufacture, maintenance of safety of the victim in criminal trial the right to protection, harm put by a crime.

Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ ислохотлари доирасида жиноят орқали етказилган моддий, жисмоний ёки маънавий зарарни ундириш орқали жабранувчиларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари муҳофаза қилинишини такомиллаштириш масалалари “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси”нинг мантиқий давоми бўлган Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармонида ҳам ўз аксини топган. Айтиш керакки, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан 2016 йил 21 октябрдаги “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислох қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чоратадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4850-сон Фармонида ҳам давлат сиёсати доирасида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш бўйича вазифалар алоҳида кўрсатиб ўтилган.

Дастлабки терговда жабранувчининг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини муҳофаза қилишнинг ўзига хос қоидалар тизими мавжуд бўлиб, у ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади:

1. Шахснинг шаъни ва кадр-қимматини ҳурмат қилиш (ЖПК, 17-м.). Унинг талабларига асосан жабранувчиларнинг шаъни ва кадр-қимматини камситадиган, унинг шахсий ҳаётига тааллуқли маълумотлар тарқалиб кетишига олиб келадиган, соғлиғини хавф остига қўядиган асоссиз равишда уларга жисмоний ва маънавий зарар етказадиган ҳаракатлар қилиш ёки қарорлар чиқариш мумкин эмас.

2. Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилиш (ЖПК, 18-м.). Бунда жабранувчиларнинг шахсий ҳаёти, турар жой дахлсизлиги, ўзаро ёзишмалари, телеграф жўнатмалари ва телефон орқали сўзлашувларининг сир сақланиши қонун билан қўриқланиши белгиланади. Жабранувчиларнинг турар жойида тинтув ўтказиш, олиб қўйиш, кўздан кечириш, алоқа муассасалари, почта, телеграф жўнатмаларини хатлаш ва олиб қўйиш, телефонлар ва бошқа сўзлашув қурилмалари орқали олиб борилаётган сўзлашув-

ларни олиб бориш фақат ЖПКда белгиланган тартибда амалга оширилиши мумкин.

3. Процессуал қарорлар устидан шикоят қилиш ҳуқуқи (ЖПК, 27-м.). Жабрланувчиларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатлари етарли даражада кўриқланмаса улар ЖПКнинг 27-моддасига кўра белгиланган тартиб ва муддатда суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суднинг процессуал ҳаракати ёки қарори устидан шикоят беришга ҳақли бўлиб, шикоят бериш ҳуқуқи жабрланувчи ва гувоҳнинг ҳуқуқ ва манфаатларини муҳофаза қилишнинг кафолати сифатида хизмат қилади ва бу кафолат ЖПКнинг 11, 17-20, 22, 25-26-моддалари билан мустаҳкамланган.

4. Жабрланувчининг ҳуқуқий-процессуал мақоми (ЖПК, 53-54-м.) ва қонуний манфаатлари муҳофазасини амалга оширишда ЖПКнинг 64-моддасида суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суднинг зиммасига тегишли процессуал мажбурият юклатилган ва унга асосан суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд жабрланувчига берилган ҳуқуқларни тушунтириб бериши ва бу ҳуқуқларни амалга ошириш имкониятларини таъминлаши шарт. Шу билан бирга, жабрланувчига юкланган мажбуриятлар ва уларни бажармаслик оқибатлари тушунтирилиши лозим.

5. Жабрланувчиларга уларнинг сарф-харажатлари қопланиши (ЖПК, 318-м.). Мазкур норма билан ҳам жабрланувчининг ҳуқуқ ва манфаатларини муҳофаза қилиш белгиланган. Аммо амалиётда кўпгина ҳолларда жабрланувчининг чақирилиши муносабати билан қилинган сарф-харажатларни ундириш масаласи тўлақонли ҳал этилмаслиги ҳолатлари мавжуд.

6. Жабрланувчилар ҳуқуқ ва манфаатларининг муҳофаза қилиниши масаласи ЖПКнинг 54-моддаси билан тартибга солинган процессуал ҳуқуқларнинг тўлақонли амалга оширилишига боғлиқ. Бу талаб жабрланувчиларнинг кўрсатув бериш ҳуқуқини, далиллар тақдим қилишини амалга оширишни таъминлаш, илтимоснома беришни, ўз она тилида кўрсатувлар бериши ёки таржимон хизматидан фойдаланиши, вакил олиши, суриштирувчи, терговчининг рухсати билан тергов ҳаракатларида қатнашиш, дастлабки тергов тамом бўлгандан сўнг ишнинг барча материаллари билан танишиш ва улардан ёзиб олиш, ҳужжатлардан ўз ҳисобидан кўчирма нусхалар олиш ёки маълумотларни қайд этиш, қонунда назарда тутилган ҳолларда ярашув тўғрисида аризалар бериш ҳамда ярашув тўғрисидаги ишлар бўйича биринчи инстанция, апелляция, кассация ва назорат инстанцияси судининг мажлисларида иштирок этиш ҳуқуқларини рўёбга чиқаришни таъминлаш билан ҳал этилади.

Т.В.Кленованинг фикрича, жиноятларни тергов қилишда жабрланувчининг иштироки унинг жиноят иши бўйича иш юритувига таъсир этиши ва ўз

ҳуқуқларини ҳимоя қилишида асосий воситалардан бири ҳисобланади. Жабрланувчи, айниқса жиноят шахсга нисбатан содир этилганда, дастлабки тергов босқичининг асосий иштирокчиларидан бирига айланади. Шу сабабли жабрланувчига нисбатан муносабатни ўзгартириб, уни жиноят процессининг мустақил ва тенг ҳуқуқли иштирокичиси сифатида баҳолаш лозим¹.

Шу билан бирга, ЖПК нормаларининг таҳлили шуни кўрсатадики, жабрланувчи дастлабки тергов босқичида ҳамма ҳам фаол иштирок этиш имконига эга бўлавермайди. Жумладан, жиноят процессида шахсни жабрланувчи деб эътироф этиш вақтини аниқлаш назария ва амалиётда мунозарали масалалардан бири ҳисобланади. Чунки бундай вақт қонунда белгилаб қўйилмаган, фақатгина жиноят, шунингдек, ақли норасо шахснинг ижтимоий хавfli қилмиши шахсга маънавий, жисмоний ёки мулкый зарар етказган деб ҳисоблаш учун далиллар бўлган тақдирда, шахс жабрланувчи деб эътироф этилиши таъкидланган. Жабрланувчи деб эътироф этиш ҳақида суриштирувчи, терговчи, прокурор қарор, суд эса ажрим чиқаради².

Шахсни жабрланувчи деб эътироф этиш муддати қонунда аниқ белгиланмагани боис, у баъзан дастлабки терговнинг охириги босқичларида жиноят иши кўзғатилиб, тергов ўтказиб бўлинган, унга етказилган зарар аниқлангандан сўнг анча вақт ўтиб жабрланувчи деб эътироф этилади. Айрим ҳолатларда бу дастлабки терговнинг тамомланиши билан бир вақтда амалга оширилади.

Бундай ҳолат жабрланувчи ҳуқуқларининг сезиларли даражада чекланишига олиб келиши мумкин. Чунки жабрланувчи жиноят иши бўйича дастлабки терговни олиб боришда қанча эрта-роқ иштирок этса, унда ўз ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини самарали ҳимоя қилиш учун кўпроқ имконият пайдо бўлади.

Жиноят ишини кўзғатиш пайтида жиноят, ақли норасо шахснинг ижтимоий хавfli қилмиши шахсга маънавий, жисмоний ёки мулкый зарар етказган деб ҳисоблаш учун етарли асослар бўлган тақдирда, терговчи уни жабрланувчи деб эътироф этиш тўғрисида дарҳол қарор чиқариши мақсадга мувофиқдир.

Шунингдек, ЖПКда жабрланувчининг шахсни айбланувчи тариқасида жалб қилиш тўғрисидаги қарор нусхасини олиш ҳуқуқини таъминловчи нормалар мавжуд эмас. Жабрланувчи ушбу ҳужжатга эга бўлса, иш бўйича расмий айбловни билиш ҳамда *"...айбловга розилик билдириб, ўз нуқтаи назарини шакллантириш ва қўшимча маълумотларни текшириш бўйича илтимоснома киритиш имконига эга бўлади"*, деган сўзлар билан тўлдирилиши лозим.

ЖПКда жабрланувчининг дастлабки терговда жиноят ишини тўхтатиш тўғрисида қабул қилин-

ган қарор ва иш материаллари билан танишиш ҳуқуқи белгиланмаган. Бунда жабрланувчи ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш имконига эга бўлмайди. Шунини ҳам таъкидлаш жоизки, кўп ҳолатларда айбли ижтимоий хавфли қилмиш оқибатида жабрланган шахснинг мулки суғурталанган бўлиши мумкин ва суғурта тўловларини олиш учун тўхтатилган жиноят иши юзасидан маълумотнома тақдим этиш зарур бўлади.

Дастлабки терговда жиноят иши тўхтатилган ҳолатларда терговчи ЖПКнинг 369-моддаси иккинчи қисмига мувофиқ, бу ҳақда бошқа иштирокчилар каби жабрланувчини ҳам хабардор қилади. Яъни тегишли қарор нусхасини олиш учун жабрланувчи дастлабки терговни олиб борувчи мансабдор шахсга илтимоснома билан мурожаат қилиши ва фақат шундан сўнгина уни олиши мумкин.

Шу сабабли жабрланувчининг ҳуқуқлари кафолатларини таъминлаш мақсадида, терговчи бошқа иштирокчилар каби жабрланувчини фақатгина хабардор қилиб қолмасдан, унга тегишли қарор нусхаларини юборишини мажбурий қилиб белгилувчи нормаларни ЖПКга киритишни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз.

Бундан ташқари, суд мажлисида амнистия актини қўллаш ҳақидаги масала ҳал қилинаётганда ҳам жабрланувчининг иштироки ҳисобга олинмаган. Хусусан, ЖПКнинг 590-моддаси тўртинчи қисмида белгиланишича, суд мажлисида амнистия актини қўллаш ҳақидаги масала қайси шахсга нисбатан қўйилаётган бўлса, ўша шахс, гумон қилинувчи, айбланувчи, шунингдек, агар ишда қатнашаётган бўлса, уларнинг ҳимоячилари ва қонуний вакиллари иштирок этади. Кўриниб турибдики, ушбу моддада жабрланувчи ҳақида ҳеч нарса дейилмаган.

Фақатгина Ўзбекистон Олий суди Пленумининг 1998 йил 11 сентябрдаги “Жиноий ҳаракатлар оқибатида етказилган моддий зарарни қоплаш масаласига доир суд амалиёти тўғрисида”ги 21-сон Қарорининг 6-бандида агар амнистия акти қўлланиши туфайли суд ажрими билан жиноий жавобгарликдан озод этилган шахсларга нисбатан фуқаровий даъво кўрмай қолдирилганда, манфаатдор шахсларга фуқаровий ишларни юритиш тартибида даъво билан судга мурожаат этиш ҳуқуқларини тушунтириш лозимлиги белгиланган. Амнистия актини қўллаш ҳақидаги масалани кўриб чиқишда жабрланувчи иштирок этиши лозим, чунки жиноят ишини тугатиш натижасида унинг мулкӣ ҳуқуқлари бузилган бўлиши ва уларни тиклаш бўйича фуқаролик судига мурожаат қилиш ва суд ажримидан норози бўлган тақдирда юқори турувчи суд инстанциясига шикоят қилиш ҳуқуқлари билан таништирилиши лозим.

Шу билан бирга, ЖПКнинг 388-моддаси иккинчи қисмига мувофиқ, прокурор ёки унинг ўринбосари айбланувчи ва ҳимоячига айблов ҳулосаси ва унга қилинган иловаларнинг тасдиқланган нусхаларини юборади, жабрланувчига эса айблов ҳулосасининг нусхаси фақатгина унинг илтимосномасига асосан берилиши мумкин. Жабрланувчи жиноят процесси ҳақида умумий тасаввурга эга бўлиши эҳтимолдан холи эмас. Бизнингча, жабрланувчига ҳам айблов ҳулосасини иловалари билан тақдим этишни мажбурий қилиб белгилаш тўғрисида ЖПКга қўшимча киритилиши керак.

Хулоса қилиб айтганда, юқорида билдирилган фикрларнинг рўёбга чиқарилиши жабрланувчининг ҳуқуқ ва манфаатлари муҳофазаси кучайтирилишига хизмат қилади.

REFERENCES

1. Klenova T.V. Uголовно-проvovie garantii prav poterpevshego // PC, 2001. №2. S. 15-17.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. Toshkent: Adolat, 2017. 736-746.